

RIKSANTIKVAREN
Postboks 1483 Vika
0116 OSLO

Deres referanse:

Vår referanse:
2025/5469 1

Saksbehandler:
Pernille Elise Jørgensen

Dato:
13.06.2025

Høringsuttalelse til Riksantikvaren fra Halden kommune om bevaringsstrategi for næringers og industriens kulturmiljø

Innledning

Halden kommune viser til Riksantikvarens høringsutkast til bevaringsstrategi for næringers og industriens kulturmiljø, og ønsker med dette å understreke viktigheten av å inkludere industrimiljøet langs Tista, spesielt i Tistedal og Tistafoss som en del av denne nasjonale strategien.

Industrien langs Tista – en nasjonal arv

Tistedal har vært et sentrum for industriell virksomhet i over 200 år, med en historisk kontinuitet og et mangfold som gir området betydelig kulturhistorisk verdi.

- Allerede i 1813 ble **Halden Bomullsspinneri** etablert av Mads Wiel, regnet som Norges første bomullsfabrikk. Virksomheten var banebrytende og varte i mer enn 150 år.
- I 1829 ble **Cathrineholm Jernverk** etablert, med etterfølgende utvikling til støperi, verksted og emaljefabrikk.
- **Saugbrugsforeningen**, etablert i 1859, ble Norges største sagbruk og en hjørnesteinsbedrift for hele regionen.

Tistedal bærer fortsatt synlige spor etter denne industrien gjennom bevarte fabrikkbygninger, arbeiderboliger, foreningshus som *Solvang* (Norges første varehus), og infrastruktur knyttet til vannkraft og transport. Dette er et unikt og representativt industrielt kulturmiljø som bør gis nasjonal oppmerksomhet. Vedlagt ligger en foreløpig liste over industriminne langs Tistafoss, samt historiske bilder og bilder pr. dags dato.

Postadresse

Halden kommune
Postboks 150, 1751 Halden

Besøksadresse

Storgt. 8, 1771 Halden

Halden.kommune.no

Facebook.com/halden.kommune.no

Postmottak@halden.kommune.no

Bank

1080 61 52620

Org.nr.

959 159 092

Knyttet til bevaringsstrategiens deltema

Industrianleggene i Tistedal har direkte relevans for **Deltema 1: Industrien som bygde samfunnet** og **Deltema 3: Industriens logistikk**, som nevnt i strategien. De representerer både de fysiske strukturene, teknologien og den sosiale infrastrukturen som definerte norske industrisamfunn.

Trusler og tiltak

Vi vil særlig trekke frem **Deledammen** som et sårbart, men svært viktig kulturminne. Dammen har stått uten vedlikehold i over 50 år, og ifølge vassdragsteknisk ansvarlig er det reell fare for dambrudd – noe som kan skade både liv, eiendom og historisk bebyggelse. Dammen hadde opprinnelig funksjon som vannfordeler mellom de tre industribedriftene i Tistedal, og representerer dermed et sjeldent bevart eksempel på industriell vannlogistikk.

Halden kommune ber derfor om følgende:

1. At **industrimiljøet i Tistedal og langs Tista** løftes frem som et prioritert område i Riksantikvarens bevaringsstrategi.
2. At **Deledammen** vurderes særskilt som teknisk-industrielt kulturminne og at det igangsettes et samarbeid med NVE for sikring.
3. At det igangsettes dokumentasjons- og formidlingsprosjekter knyttet til **kvinnearbeidsplasser**, arbeidermiljø og sosial infrastruktur i Tistedal, i tråd med strategiens mål om mangfold og helhetlig tilnærming.

Avslutning

Industrimiljøene langs Tista og Tistafoss er blant Norges viktigste industrielle kulturarvsmiljøer fra 1800- og 1900-tallet. Flere av disse er i forfall. En helhetlig bevaringsstrategi bør inkludere slike helhetlige og historisk representative områder, både for å bevare dem fysisk og for å videreføre kunnskapen til kommende generasjoner. Halden kommune stiller med en åpen invitasjon til Riksantikvaren for befaring av området i Tistedal. Halden kommune har påbegynt arbeidet med en 3- D modell over de viktigste gjenstående/synlige industri minnene i Tistedal. URL til 3D-scenen over arbeidet så langt finner dere her: <https://arcg.is/1OqLPO0>.

Halden kommune vil komplettere 3D -modellen over ferien.

Med hilsen

Dokumentet er elektronisk godkjent og signert av

Pernille Elise Jørgensen

Rådgiver

Kultur

Godkjent av:Knut Olav Brekkhund Sæves
Kultursjef, enhetsleder kultur